

Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Hinseberg, den 1–4 juni 2015

Inspektionens genomförande

Den 1–4 juni 2015 genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med föredragandena Lars Olsson, Ellen Ringqvist, Erika Bergman och Eva Fridén (protokollförare) samt sekreteraren Anneliese Fältström en förannmald inspektion av Kriminalvården, anstalten Hinseberg. Den 3 juni 2015 deltog också medicinske experten Mårten Gerle.

Inspektionen inleddes med att verksamheten kortfattat presenterades av kriminalvårdschefen AA, kriminalvårdsinspektörerna BB, CC, DD, tf. kriminalvårdsinspektören EE, vikarierande kriminalvårdsinspektören FF, klienthandläggaren GG och vakthavande befälet HH.

JO:s medarbetare samtalande därefter med 42 intagna och ett tiotal anställda med olika befattningar. Vissa handlingar avseende incidenter, placeringsbeslut och avskildhetsbeslut samt daganteckningar och medicinska journaler granskades. Inspektionen avslutades med en genomgång av iakttagelser med de ovan nämnda personerna, förutom FF, och med kriminalvårdsjuristen JJ.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcatverksamheten.¹ Denna verksamhet har under 2015 ett tematiskt fokus på situationen för frihetsberövade kvinnor.

Tidigare inspektioner av anstalten Hinseberg

Anstalten inspekterades senast av JO i februari 2013 (dnr 770-2013).

Uttalanden av chefsJO med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura och beslut om tre initiativärenden.

Anstaltens organisation

Storlek

Anstalten Hinseberg är en av Kriminalvårdens sex anstalter för kvinnor och har 93 platser i säkerhetsklass 2.² Anstalten Hinseberg är belägen i Lindesbergs kommun, cirka två mil norr om Örebro. Anstalten ingår i verksamhetsområdet Hinseberg i region Mitt. Anstalten öppnade 1960 och är Sveriges största kvinnoanstalt. På Hinseberg finns Kriminalvårdens riksmottagning för kvinnor.

Beläggning

Vid inspektionens inledning var 76 kvinnor intagna i anstalten. Enligt anstaltsledningen var den genomsnittliga beläggningsgraden det gångna året 77 procent. Den genomsnittliga vistelsetiden i anstalten uppskattades av anstaltsledningen till drygt fem år. Vid inspektionen fanns det intagna som avtjänade straff från tre månader och upp till livstid placerade i anstalten.

Anstaltens avdelningar

Anstalten har 9 fasta avdelningar i 3 olika byggnader som är indelade enligt följande:

Almen och **Lönnen** är normalavdelningar med 13 platser per avdelning, och **Eken** och **Linden** är normalavdelningar med 11 platser per avdelning. Vid inspektionen var 42 av 48 platser belagda på dessa avdelningar. Intagna på normalavdelningarna har gemensam utomhusvistelse och sysselsättning.

¹ Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention, Optional Protocol to the Convention against Torture. Länder som anslutit sig till Opcat har förbundit sig att inrätta ett så kallat nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcatverksamhet återfinns bl.a. på www.jo.se.

² Kriminalvårdens anstalter är indelade i tre säkerhetsklasser. Säkerhetsklass 1 är den högsta och 3 den lägsta. Anstalter för kvinnliga intagna har som högst säkerhetsklass 2.

Riksmottagningen har 11 platser. Vid inspektionen var samtliga platser belagda. På riksmottagningen placeras som huvudregel alla intagna som dömts till ett fängelsestraff överstigande två år för utredning inför anstaltsplacering. Inom ramen för utredningen genomförs en behovs- och riskprofil där Kriminalvården bedömer bl.a. de intagnas risk för återfall i brott och behov av vård. Utredningstiden är sex till åtta veckor. De intagna har ingen organiserad sysselsättning under utredningstiden.

Boken är en avdelning med 8 platser för intagna i behov av särskilda resurser. Vid inspektionen var 7 intagna placerade på avdelningen. Avdelningen har högre personaltäthet än normalavdelningarna och finansieras med extra tilldelade resurser av huvudkontoret. Från och med den 10 maj 2015 är avdelningens intagna separerade från övriga intagna och de intagna har sin sysselsättning och utomhusvistelse skild från övriga intagna.

Bella är en psykiatrisk omvårdnadsavdelning med 6 platser. Vid inspektionen var samtliga platser belagda. Avdelningen har hög personaltäthet och de intagna på avdelningen är separerade från övriga intagna. De intagna på avdelningen har en anpassad sysselsättning med bl.a. utomhusvistelse och arbetsträning.

Ebba och **Hedvig** är behandlingsavdelningar med sammanlagt 18 platser. Vid inspektionen var 3 intagna placerade på Ebba och 7 intagna placerade på Hedvig. Samtliga intagna genomgår 12-stegsprogrammet för drog- och alkoholmissbruk. Alla intagna inleder programmet på avdelningen Ebba och flyttas därefter över till Hedvig beroende på hur långt de har kommit i programmet.

Utöver de nämnda avdelningarna har 2 avskildhetsplatser konverteras till 2 normalplatser. Dessa platser utgör avdelningen **Aspen**.³ Avdelningen tillkom i augusti 2014 på grund av brist på differentieringsmöjligheter inom anstalten. På avdelningen placeras intagna som bedömts behöva särskilda resurser. De intagna är separerade från övriga intagna och har under vistelsetid utanför bostadsrummen alltid två personal närvarande. De intagna på avdelningen har sysselsättning och utomhusvistelse separerad från övriga intagna. Aspen har inte använts sedan avdelningen Boken i nuvarande ordning öppnades den 10 maj 2015.

När det inte finns något behov av en särskild avdelning används Aspens bostadsrum för placering av avskilda. Vid tidpunkten för inspektion var två intagna, varav en långtidsavskild, placerade i bostadsrummen som då inte benämndes som Aspen av personalen.

³ Se Kriminalvårdens beslut den 7 november 2013 med dnr 2013-24071.

lakttagelser vid inspektionen

Den fysiska miljön i anstalten

Bostadsrummen på normalavdelningarna, riksmottagningen och Boken är placerade i byggnaden Parkgården. Det finns toalett och dusch i varje bostadsrum. Gemensamhetsutrymmena är rymliga och ljusa och det finns en gallerförsedd balkong per avdelning.

Bostadsrummen på avdelning Aspen är placerade i källaren på Parkgården. Utöver bostadsrummen finns ett litet gemensamhetsutrymme utan fönster.

Bostadsrummen på avdelning Bella är placerade i en separat byggnad.

Behandlingsavdelningarna Ebba och Hedvig är placerade i byggnaden Slottet som är anstaltens äldsta del. Bostadsrummen är rymliga, men saknar toalett och dusch. Efter inlåsningsring är de intagna hänvisade till att använda potta eller att ringa på så att personalen kan eskortera dem till en toalett i korridoren.

Synpunkter från de intagna

De flesta intagna hade inget att anmärka på den fysiska miljön. Några intagna uppgav att det är lyhört mellan bostadsrummen på Parkgården och några andra intagna uppgav att det är lyhört mellan rummen på Slottet.

En intagen som tidigare varit placerad på avdelningen Aspen beskrev hur hon blev psykiskt utmattad av att vara där. Förutom den medintagna på avdelningen såg hon aldrig någon annan intagen. Hon upplevde det som att vara placerad i avskildhet.

Möjlighet till inre differentiering

Anstalten tar emot intagna i alla åldrar, med olika långa strafftider och med olika behov. Inom anstalten sker ingen placering utifrån strafftidens längd eller hälsovårdsaspekter med undantag av de som har behov av psykiatrisk omvårdnad.

Intagna på normalavdelningarna har, som nämns ovan, gemensam utomhusvistelse och sysselsättning. På normalavdelningarna finns det möjlighet att "omfördela" två bostadsrum per våningsplan och skapa en mindre enhet om det uppstår ett behov av differentiering.

Om en intagen på en normalavdelning missköter sig eller inte kan följa avdelningens rutiner kan hon placeras på avdelningen Boken. Likaså kan en intagen på en behandlingsavdelning placeras på en normalavdelning eller avdelning Boken av samma skäl.

Det finns intagna som placeras i avskildhet på egen begäran. Vissa är placerade i avskildhet under långa tider på grund av situationen på avdelningen, t.ex. olämplig konstellation av intagna.

Synpunkter från de intagna

Några intagna ansåg att det är problematiskt att Kriminalvården endast har anstalterna Hinseberg och Ystad för intagna som Kriminalvården anser behöver placeras i anstalt med högre säkerhet än vad övriga anstalter i säkerhetsklass 2 kan erbjuda. Risken för att stöta på intagna som man vill undvika är stor och detta skapar mycket oro och rädsla under verkställigheten.

En intagen som blivit misshandlad i anstalten var under ett och ett halvt år tvungen att vistas på samma avdelning som en annan intagen som var inblandad i och hade bevittnat händelsen. Hon har tagit upp situationen och placeringen med placeringssektionen. Vid samtal med en annan intagen som dömts för misshandeln framkom att hon under en tidsperiod träffat på "vittnet" under utomhusvistelserna och att hon varit tvungen att hitta tillvägagångssätt för att undvika den medintagna.

Flera intagna framförde behovet av en långtidsavdelning. Anstalten brukar genomföra en "storflytt" en till två gånger om året när alla intagna flyttar runt mellan avdelningarna, vilket de intagna framhöll som meningslöst om det inte rör sig om problemgrupper.

Rutiner*Tider*

Intagnas bostadsrum på avdelningarna låses upp mellan kl. 7.45 och 8.00 och låses mellan kl. 19.45 och 20.00.

Anstaltens sysselsättningstid är mellan kl. 8.30 och 16.30 alla vardagar med uppehåll för lunch och promenad. På sommarhalvåret avslutas sysselsättningen kl. 15.30 och de intagna har därefter möjlighet till utomhusvistelse.

Anstaltsledningen uppgav att bemanningen är låg efter inlåsning och det finns inte alltid kvinnlig personal i tjänst nattetid. Efter inlåsning av de intagna befinner sig personalen i centralvakten. Varje bostadsrum är försett med en kommunikationsanläggning där den intagna kan nå centralvakten för att komma i kontakt med personal. Det är flera minuters promenadavstånd till Parkgården och Slottet. Enligt anstaltsledningen skulle det innebära stora problem för anstalten om t.ex. slottet skulle behöva utrymmas nattetid. Byggnaden ligger längst bort från centralvakten och de intagna kan inte lämna huset utan måste invänta personalen.

Vid akuta händelser kan anställda som bor närmast anstalten kallas in för förstärkning. Detta sker någon eller några gånger per år.

Synpunkter från de intagna

Intagna på Bella kan inte låsa sina bostadsrum. Flera intagna uttryckte oro för att en medintagen kan försöka sätta dit dem genom att "plantera" något i rummet.

Flera intagna påtalade att det vid olika tillfällen efter inlåsning inte hade kommit någon personal efter påringning. De intagna på behandlingsavdelningarna Ebba och Hedvig uppgav att det ofta tar ca 20 minuter, vid något enstaka fall ca 40 minuter för nattpersonalen att låsa upp för toalettbesök, och att det också händer att upplåsning för toalettbesök uteblir utan förklaring. De intagna uppgav också att de vid sjukdom blir oroliga när personal inte kommer på natten vid påringning och om de inte får medicin eller sjukvård.

Självförvaltning och kiosk

Normalavdelningarna har självförvaltning. Det innebär att de intagna ansvarar för planering, inköp och tillagning av maten samt för ekonomisk planering och uppföljning. En kriminalvårdare på varje avdelning är särskilt ansvarig för att självförvaltningen fungerar på avdelningarna. På helgerna lagar samtliga avdelningar alla måltider själva. Intagna turas då om att laga mat.

Anstalten tillhandahåller kioskhandel.

Synpunkter från de intagna

En intagen på en normalavdelning beskrev att självförvaltningen inte fungerar på grund av att de intagna har svårt att beställa rätt mat. Vissa matvaror tar ofta slut flera dagar innan det ska komma en ny leverans. De intagna på en behandlingsavdelning ansåg att anstaltens princip om en jämlik fördelning av matvaror mellan behandlingsavdelningarna är orättvis, eftersom det finns fler intagna på den ena av avdelningarna. Flera intagna efterlyste handledning och en utbildning liknande hemkunskap.

Några av de intagna upplevde att självförvaltningen och den matlagning som sker på avdelningarna är särskilt riskfylld under helgerna för personer med allergier eller specialkost. De som ska laga maten saknar i vissa fall kunskap om specialkost och/eller kan inte läsa innehållsförteckningar, eftersom de inte finns på ett språk som de förstår. Enligt flera intagna har det hänt att någon intagen medvetet beställt eller tillagat livsmedel som medintagna varit allergiska eller intoleranta mot.

Kläder

Intagna bär anstaltskläder.

Bemanning och kompetens

Bemanning

På anstalten tjänstgör 110 tillsvidareanställda, 23 visstidsanställda och 23 timavlönade anställda. Cirka 67 procent är kvinnor. Genomsnittsåldern bland de fast anställda är drygt 43 år.

Personalens kompetens

Enligt anstaltsledningen har 18 anställda i anstalten gått Kriminalvårdens femdagars basutbildning för personal som arbetar i kvinnoanstalter.

Synpunkter från de intagna

De intagna som var inskrivna på riksmottagningen beskrev att personaltätheten på avdelningen varit mycket låg men blivit högre än vad den varit för några veckor sedan. Andra intagna som tidigare varit placerade på riksmottagningen uppgav också att personaltätheten varit mycket låg där och att de hade begärt att få mer personal på avdelningen. De menade också att bristen på personal varit en grogrund för mobbning och konflikter.

Många intagna berättade att de inte får svar på sina frågor och att de upplevde att kriminalvårdarna inte har kunskap om ramen för sitt uppdrag. Det hänvisas ofta till att de intagna får skriva en hemställan som det sedan tar lång tid att få svar på. De intagna upplevde att det är stor skillnad mellan erfaren personal och vikarier.

Personalens bemötande av de intagna*Frånvarande och oengagerad personal.*

Förutom låg bemanning berättade majoriteten av de intagna som JO:s medarbetare samtalande med att personalens närvaro ute på avdelningarna varierar. I princip alla intagna uppgav vid samtalen att de upplevde att personalen överlag är frånvarande, att de sitter i vakturerna och s.k. back office. De menade också att personalen inte har kontroll över vad som händer på avdelningarna. En intagen uppgav att hon har varit med om att det uppstått slagsmål mellan intagna och att det oftast varit andra intagna som fått skilja dem åt. Därutöver upplevde många intagna att personalen ofta har ett nonchalant och moraliserande bemötande och att personalen dvs. vårdare, kontaktpersoner och klienthandläggare inte orkar lyssna på dem.

Bemötande och behandling

Flera intagna med utländskt medborgarskap upplevde sig sämre behandlade i förhållande till intagna med svenskt medborgarskap. Till exempel uppgavs att en svensk medborgare som skriver en hemställan får besked efter en dag samtidigt som det kan ta lång tid för utländsk medborgare att få besked.

Flera intagna på olika avdelningar uppgav att urinprovtagning och visitation av bostadsrummen används som bestraffning om personalen upplever att en intagen varit ”jobbig”. Inför en flytt till Boken hade personalen skrämt en intagen med att det var en avdelning för ”problemkvinnor”. Flera intagna som var eller hade varit placerade på Boken och Bella redogjorde för att personalen hotade dem med isolering i källaren om de klagade, uppförde sig ”flamsigt” eller verkade alltför nedstämda.

Flera intagna redogjorde för en händelse i april när en intagen blev föremål för ett hårdhänt ingripande av personal och placerad i avskildhet. Händelsen har oroat dem och några intagna uppgav att den är polisanmäld.

Trakasserier och mobbning

Trakasserier och mobbning mellan de intagna

Flera intagna beskrev att mobbning, utfrysning och hot samt andra former av trakasserier mellan intagna förekommer på avdelningarna i anstalten. Många intagna beskrev hur de känner sig otrygga på grund av olika medintagna och att det alltid är någon intagen på varje avdelning som blir "hackkyckling".

En intagen uppgav att hon under vistelse på en behandlingsavdelning hade utsatts för kränkande uttalanden från andra intagna på grund av sin sexuella läggning utan att programledaren ingrep.

Trakasserier och mobbning av personal

Det framfördes av flertalet intagna som JO:s medarbetare samtalande med att personalens frånvaro utgör en jordmån för konflikter på flera avdelningar i anstalten. Flertalet beskrev också att mobbning förekommer på åtskilliga avdelningar. När intagna uppmärksammar personalen på konflikter bagatelliseras de och ingenting händer. Personalen upplevs som oengagerad och undanlidande i frågor om utsatthet och mobbning, "de ser och hör inget". Vidare upplevde flera intagna att personalen lyssnar mer på intagna som varit placerade under lång tid på en avdelning. Konsekvensen blir att en ny intagen kan få personalen "mot sig" om de intagna som varit på avdelningen längst tid inte gillar henne. Den nya blir helt utlämnad och de intagna tvingas att lösa konflikter själva. En sista utväg kan vara att begära att bli placerad i avskildhet.

Ankomsten till anstalten

Inskrivning

Anstalten har en instruktion som beskriver vad som ska göras när en intagen ankommer till anstalten. Av instruktionen för inskrivning av intagna framgår bl.a. att den intagna ska erbjudas ankomstsamtal. I princip samtliga intagna uppgav att de hade erbjudits samtal.

Information till intagna

Personalen använder checklistor för att introducera intagna på normalavdelningarna respektive riksmottagningen. Listorna beskriver vad som ska informeras om när en intagen kommer till avdelningen och vad som ska dokumenteras i en daganteckning. I varje bostadsrum ska finnas en pärm med information om anstaltens rutiner och ordningsregler. Därtill har Boken särskilda ordningsregler.

Synpunkter från de intagna

De flesta intagna beskrev inskrivningen i centralvakten på ett liknande sätt när det gäller mottagande, visitation och urinprovtagning. Endast kvinnlig personal hade varit närvarande i samband med urinprovstagningen. Samstämmiga uppgifter lämnades om att ingen information om regler och rutiner i anstalten hade överlämnats vid själva inskrivningen.

En intagen som inställde sig i anstalten strax innan midnatt uppgav att hennes epilepsimediciner togs omhand och att hon fick sova i ett avskildhetsrum. Följande morgon fick hon lämna urinprov och utandningsprov samt träffa en sjuksköterska.

Några intagna uppgav att de i samband med inskrivningen visades runt på avdelningen av personalen. Flera intagna fick information om att det finns en pärm med ordningsregler i varje bostadsrum, men de intagna var av uppfattningen att informationen inte var uppdaterad. Flera intagna uppgav att de inte hade fått något introduktionssamtal på avdelningen och att de inte heller hade fått någon information om rättigheter och skyldigheter när de kom till avdelningen. I stället fick de ta reda på vad som gäller från andra intagna.

Utomhusvistelse och motion

De intagna på normalavdelningarna har möjlighet till en timmes gemensam utomhusvistelse varje dag på eftermiddagen. På normalavdelningarnas promenadgård saknas ett skydd mot väder och vind.

Behandlingsavdelningarna Ebba och Hedvig samt Boken, Bella och riksmottagningen har egna promenadgårdar skilda från övriga avdelningar. Dessa promenadgårdar är försedda med skydd mot väder och vind.

Intagna som är placerade i avskildhet erbjuds utomhusvistelse i anslutning till avskildhetsavdelningen. JO:s medarbetare noterade att det var en ca 15 kvadratmeter stor inhägnad uteplats.

Utöver utomhusvistelsetiden finns det flera fasta tillfällen under dagen för rökning som sker på inhägnade balkonger och uteplatser.

Möjligheter till annan motion

Det finns en motionshall i anstalten som på grund av en vattenskada inte var i bruk vid inspektionstillfället. Det var oklart när hallen skulle vara återställd. Intagna kan utöva yoga i sina bostadsrum.

Synpunkter från de intagna

Flera intagna menade att det är problematiskt när fyra till fem avdelningar promenerar samtidigt. Det kan bli konflikter bara för att en intagen passerar någon annan intagen.

I stort sett samtliga intagna uttalade frustration och besvikelse över att det inte erbjudits någon alternativ aktivitet under den tid som motionshallen varit stängd. Behovet ansågs extra stort för de intagna som vistas på riksmottagningen, eftersom de inte är i sysselsättning på vardagarna. Det framkom uppgifter om att en tredjedel av de 15 träningsmaskinerna i hallen hade varit trasiga under lång tid.

Tvångsåtgärder

Kroppsbesiktningar, kroppsvisitationer och skyddsvisitationer

På avskildhetsavdelningen finns en tultoilet och anstalten har en instruktion för användningen av toaletten. Den brukas någon gång per år.

Drogprov

Anstalten genomför regelbundet urinprovtagning på samtliga intagna. Intagna på behandlingsavdelningarna lämnar urinprov flera gånger i veckan.

Visitationer av rum

Anstalten visiterar bostadsrummen och de gemensamma utrymmena dagligen.

Placeringar i avskildhet

Anstalten har fem rum för placeringar i avskildhet i källaren på Parkgården, varav en kalcell med madrass och ett spännbältesrum. När avdelningen Aspen är i bruk finns det tre rum för placering i avskildhet. Det noterades att källarfönstren i bostadsrummen är placerade så högt att de intagna inte kan betrakta omgivningen utanför. Vidare noterades att det saknades anordning för att reglera inflödet av dagsljus.

En loggbok förs över varje intagen på avskildhetsavdelningen. Av loggboken framgår när intagna fått tillsyn, mat, promenad, m.m. och vilken personal som utfört vad. ”Loggarna” samlas och förvaras hos kriminalvårdsinspektören för säkerhet.

Några avskildhetsrum är försedda med kamera som i normalfallet är avstängd. Enligt anstaltsledningen används endast kamerorna som komplement till bevakning med personal. Kameraövervakning kan användas när en intagen ska ses till en gång varje kvart.

Vid inspektionen var tre intagna placerade i avskildhet. Två intagna var placerade i avskildhet på egen begäran enligt 6 kap. 4 § fängeslagen (2010:610). En av dessa intagna var avskild sedan mitten av februari 2015 och skulle villkorligt frigges direkt från avskiljningen. Den andra intagna var avskild sedan en dryg vecka.

Transporter

Anstalten har instruktioner för säkerhetsbedömningar, transportplanering och transportverksamhet.⁴ En säkerhetsbedömning upprättas på alla intagna i anstalten. Vid en sådan bedömning värderas en rad förhållanden som kategoriseras

⁴ Se instruktion ”Säkerhetsbedömningar”, version 8, fastställd den 1 maj 2014 och instruktion ”Transportplanering”, version 11, fastställd den 1 maj 2014 samt instruktion ”Transportverksamhet”, version 6, fastställd den 1 maj 2014.

utifrån olika säkerhetsnivåer (1–4). Av instruktionen för säkerhetsbedömningar framgår olika omständigheter som kan medföra att den intagna placeras i en högre säkerhetsnivå. Det noteras däremot inte några omständigheter som kan medföra att den intagna placeras i en lägre säkerhetsnivå.

Inför varje lokal transport av en intagen som anstalten ansvarar för sker en transportplanering. Vid transportplaneringen görs en riskanalys som baseras på befintlig säkerhetsbedömning. Det noteras att i princip alla intagna har en säkerhetsbedömning av normalgraden. Det innebär att intagna i denna grupp inför transporter och utvistelser ska beläggas med midjefängsel och bevakas av flera vårdare. Transportplaneraren avgör frågor om bemanning samt har befogenhet att besluta om fängselnivå och eventuella lättnader av fängsel under uppdraget. Vidare har anstalten lokala rutiner för bevakning vid sjukhusvistelse⁵ och tillsyn vid sjukhusvistelse.⁶ Av de lokala rutinerna framgår bl.a. att medföljande personal bär tjänstedräkt, att den intagna aldrig får lämnas utan tillsyn och att personal ska följa med den intagna på toalettbesök om det finns ett fönster i utrymmet. Vidare framgår att bevakande personal noggrant ska orientera sig på platsen.

Synpunkter från de intagna

Flertalet intagna beskrev att de kände sig utsatta vid varje urinprovtagning. Först får de ta av sig sina kläder, snurra runt nakna och visar sina armhålor. Därefter är de tvungna att sitta nakna och kissa inför två vårdare. De intagna föreslog att de skulle erbjudas något att skyla sig mig, t.ex. en handduk, vid toalettbesöket.

Flera intagna uppgav att de inte hade informerats om kamerorna i avskildhetsrummen var påslagna eller avstängda när de varit placerade där.

En intagen berättade att när hon hade placerats i avskildhet hade hon beordrats att ta av sig sina kläder inför manliga vårdare.

En annan intagen som var placerad på avskildhetsavdelningen uppgav att det på natten kan ta flera timmar innan personal kommer.

JO:s medarbetare noterade att en intagen försökte täcka fönstergluggen med papperstallrikar för att kunna reglera dagsljuset. Hon uppgav att vårdarna tar ner tallrikarna.

Flera intagna som hade varit placerade i avskildhet beskrev att det var kallt i bostadsrummen och särskilt kallt i kalcellen.

⁵ Se instruktion ”Bevakning vid sjukhusvistelse”, version 1, fastställd den 1 maj 2014.

⁶ Se instruktion ”Tillsyn vid sjukhusvistelse”, version 2, fastställd den 1 maj 2014.

Flera intagna i anstalten beskrev olika problem som de hade upplevt när de belades med hand- och midjefängsel i samband med besök på hälso- och sjukvårdsinrättningar utanför anstalten.

En intagen hade fått sitta i ett väntrum för allmänheten med midjefängsel på.

En annan intagen uppgav att hon sövdes inför en kirurgisk abort med midjefängsel på och vaknade upp ur narkosen med fängsel på. Inför ingreppet fick läkarna klä av henne. Medföljande personal bevakade henne via ett annat rum med öppen dörr efter anmodan av läkarna.

En intagen med barn i anstalten uppgav att hon hade haft hand- och midjefängsel vid alla besök till mödravården innan barnet föddes och även under transporten till förlossningen när hon hade värkar. Efter förlossningen har det gjorts en annan säkerhetsbedömning och hon behöver inte längre bära fängsel.

Flera intagna berättade om hur toalettbesök gått till på sjukvårdsinrättningarna. De uppgav att en personal står utanför toaletten med öppen dörr och en personal står i toalettutrymmet. Eftersom hand- och midjefängsel är på måste personalen dra ned underkläderna på den intagna. Det är i princip omöjligt att torka sig ordentligt efter ett toalettbesök, och de intagna menade att det har känts ovärdigt att även behöva be om hjälp med detta.

Flera intagna uppgav att den eskorterande personalen hade varit närvarande under medicinska undersökningar, bl.a. gynekologiska undersökningar och röntgenundersökningar trots att de intagna bar fängsel. En intagen uppgav att en läkare ifrågasatt närvaron av tre kriminalvårdare i undersökningsrummet vilket resulterade i att två satte sig utanför dörren. Utöver själva personalnärvaron var de intagna belagda med midjefängsel/fängsel under bl.a. röntgenundersökningar.

Kontakt med omvärlden

Besök

Anstalten har en besöksavdelning med tre besöksrum, varav ett större rum som används för bl.a. bevakade besök. Det finns en besökslägenhet som i första hand är avsedd för intagna som får besök av barn. Enligt anstaltsledningen varierar användandet av besöksrummen och lägenheten under året. Vid inspektionstillfället var ett fåtal besök inplanerade.

Andlig vård och besöksgrupper

Representanter för NAV (Nämnden för andlig vård), besöker anstalten regelbundet. Grupper från en frikyrka i Frövi besöker också anstalten.

Telefoni

Anstalten har Kriminalvårdens särskilda system för kontrollerat telefonerande för intagna, INTIK (Intagnas telefoni i Kriminalvården).

Brev

Av anstaltens rutiner och ordningsregler framgår att anstalten har avdelningsvisa rutiner för intagna som vill skicka post.

Synpunkter från de intagna

Flertalet intagna berättade att det kan ta sex till sju veckor att få ett besökstillstånd. Flera intagna beskrev att de hade fått besked om att besök beviljats två till tre dagar innan aktuellt besöksdatum och att det därför hade varit svårt att kontakta besökaren i tid så att besöket kunde genomföras. Två intagna berättade att de fått avslagsbeslut med hänvisning till att det inte fanns något ledigt besöksrum. Flera intagna nämnde att det är svårt att boka besöksrummen och att det finns för få rum.

Flera intagna ansåg att meddelanden från utsidan inte alltid förmedlas. En intagen beskrev att hennes mamma var sjuk och meddelat anstalten detta men informationen hade inte förmedlats till den intagna.

En intagen menade att hon fått ofullständig information om antalet telefontillstånd när hon kom till anstalten eftersom antalet tillstånd är begränsat. Om hon hade fått fullständig information från början hade hon gjort en annan prioritering av vilka personer hon skulle ha sökt tillstånd för. En intagen ifrågasatte att hon inte kunde få telefontillstånd till en person som en annan intagen hade fått tillstånd att tala med. Ett par intagna hade synpunkter på att de nekats tillstånd med hänvisning till att personen som de ville ha kontakt med inte är närstående.

De intagna uppgav genomgående att privata brev granskas regelmässigt, de är stämplade med ifylld granskningsåtgärd och kuverten är tejpade. Intagna får behålla kuverten. Flera intagna berättade att personalen ofta är långsam med att lämna ut post till intagna.

Flera intagna uppgav att de fått öppna myndighetspost i enskildhet. En intagen uttryckte obehag inför att personal suttit och tittat på henne medan hon läste känslig myndighetspost om ett av sina barn. En annan intagen beskrev att personalen läste hennes myndighetspost efter hon hade öppnat den för att bedöma om hon fick ha den på rummet.

Sysselsättning, aktiviteter och behandlingsprogram*Arbetsdrift*

I verkstaden sker montering, förpackning, tryckeri och sömnad. Intagna på Boken arbetar i egna lokaler i verkstaden.

Yrkesutbildning

Sedan september 2013 finns en arbetsmarknadsutbildning i svetsning i anstalten. Utbildningen är 40 veckor lång och har åtta platser. Därefter sker praktik utanför anstalten. Ungefär 15 intagna har genomgått utbildningen och är färdiga svetsare. Vid inspektionstillfället gick tre intagna utbildningen. Produktionsledaren berättade att de kunnat ordna praktikplatser och bostäder till de intagna

som gått utbildningen. Efter genomförd praktik har flera nyutbildade fått heltidsarbeten.

Studier

Många intagna studerar delar av sysselsättningstiden.

Behandlingsprogram

På behandlingsavdelningarna genomgår alla intagna 12-stegsprogrammet. Därutöver erbjuds andra program i anstalten, såsom Brottsbrytet.

"Dagsjukan"

När en intagen är sjuk och inte kan delta i anvisad sysselsättning finns två dagsjukvårdsrum i källaren på Parkgården för intagna på normalavdelningarna. Två rum i centralvakten används på motsvarande sätt för intagna på Boken. De intagna vistas där under arbetstid och de får ta med sig täcke och filt. Lunch äter de på avdelningen. Dörren till rummen är öppna men avdelningen är låst. Det är kriminalvårdarna som avgör om en intagen ska placeras i "dagsjukan". Personal kan vid tveksamhet rådfråga sjukvården, men sjukvården har inte möjlighet att sjukskriva intagna. Sysselsättningen ska anpassas till den intagnas möjligheter att arbeta.

Synpunkter från de intagna

De intagna på riksmottagningen uttryckte att det finns behov av mer sysselsättning på avdelningen. De aktiviteter som erbjuds är tillverkning av vykort i det s.k. pysselrummet som är öppet några gånger i veckan. De får även gå till biblioteket en halvtimme varje onsdag. I övrigt får de intagna försöka sysselsätta sig själva på avdelningen.

Även de intagna på Bella ansåg att det finns för få aktiviteter. Det framkom önskemål om mer tid för studier med lärarnärvaro, mer fysisk träning, akvarellmålning och tillgång till ett hobbyrum samt att de intagna borde få lära sig att samarbeta.

En intagen som placerats tillsammans med sitt barn i anstalten beskrev sin frustration över att hon "inte får göra något annat än att vara mamma". Hon får inte ens ha kökstjänst.

En intagen ansåg att produktionsledningen stressar de intagna, eftersom de måste fylla en kvot (35 pallar per vecka). En annan intagen ansåg att arbetet i verkstaden är tungt, och att det är dålig luft och hög ljudnivå i verkstaden.

Intagna på Boken hävdade att de inte får sjukskriva sig och inte får gå ner på dagsjukan som de intagna på de andra avdelningarna.

Flera intagna ansåg att studietiden är för begränsad och det fanns önskemål om att få studera mer på sin sysselsättningstid och att så borde kunna ske på heltid.

En intagen klagade på att Kriminalvården inte arbetar med tobakspreventionsprogram. Förr fanns föreläsningar och program där deltagarna fick nikotinplåster. Nu får de intagna köpa nikotintuggummi i kiosken.

Hälso- och sjukvård

Anstalten har två läkare, varav en somatisk läkare som finns på plats åtta timmar varje måndag och en psykiatriker som finns på plats under åtta timmar varannan måndag. Den somatiska läkaren är specialist i allmänmedicin och har arbetat som anstaltsläkare på Hinseberg i drygt fem år. Han är enligt egen utsago tillgänglig på vardagar under kontorstid på så sätt att han besvarar samtal ”vid tillfälle”. En tandläkare finns tillgänglig på tisdagar i anstaltens sjukvårdsmottagning.

Samtal med sjukvårdspersonal

Tre sjuksköterskor arbetar i anstalten på ca 2,5 heltidstjänster. Det finns sjuksköterskor på plats ca kl. 8.00–16.30 på vardagar enligt schema. Ankomstsamtal hålls med nyintagna som har mediciner, eftersom intagnas medhavda mediciner inte får användas i anstalten. Övriga intagna får ansöka om att träffa sjukvården genom att lämna in en ansökan om ett besök. Ansökningarna ska vikas och kan tejpas. Därefter vidarebefordras de till sjukvårdsmottagningen. Sjuksköterskorna besvarar alla ansökningar, oftast samma dag.

En sjuksköterska är närvarande vid läkarbesöken som stöd och hjälp under förutsättning att den intagna samtycker. Gravida intagna och intagnas barn erbjuds vård på mödravårdscentralen (MVC) respektive barnavårdscentralen (BVC) i Frövi. Enligt sjukvårdspersonal är många intagna i psykiskt dåligt skick och har behov av kontakt med psykolog. När det finns behov av akut sjukvård finns det enligt sköterskorna ett bra samarbete med akutmottagningen i Lindesberg och med den psykiatriska akutmottagningen vid Universitetssjukhuset i Örebro.

Det finns inte någon psykolog på anstalten, men anstaltsledningen har nyligen upphandlat en psykologtjänst. Psykologen ska komma till anstalten ett par timmar i veckan. För närvarande finns en psykoterapeut från frivilligorganisationen St. Lukas tillgänglig fyra till sex timmar per vecka i anstalten.

Synpunkter från de intagna

Ett stort antal intagna hade synpunkter på den somatiska läkaren. Läkaren beskrevs som ointresserad och inte förberedd inför besöken. En intagen som var placerad i avskildhet hade fått rådet av läkaren att det var bättre att hon fortsatte att röka, eftersom det är lugnande vid ADHD. Hon har inte ADHD. En annan intagen uppgav att hon hade anmält läkaren till tillsynsmyndigheten, eftersom hon hade haft en fraktur i fem veckor utan att få komma till röntgen. Läkaren hade skämtat och varit oseriös. Han hade sagt att hon skulle ha på sig rätt skor.

De intagna uppgav att mediciner delas av kriminalvårdare mot uppgivande av personnummer. Flera intagna hade mediciner som skulle intas kvällstid. De upplevde att det var svårt att få medicinen vid lämplig tidpunkt. Nattmedicin

ska egentligen delas ut kl. 22.00, men på Parkgården kan personalen komma med den vid midnatt. En intagen på Bella berättade att hennes allergimedicin blev utbytt på anstalten. Den medicin som hon nu har är inte snabbverkande. Hon har fått allergichocker vid flera tillfällen i anstalten och det har dessutom tagit lång tid för personalen att få fram hennes medicin när akuta situationer har uppstått.

Intagna med medföljande barn i anstalten och gravida intagna

Anstalten har en skriftlig instruktion för barn i anstalt.⁷ I instruktionen beskrivs av vem och på vilket sätt kontakterna med BVC och socialtjänsten ska tas samt praktiska frågor som rör moderns omhändertagande av barnet. Vid inspektionstillfället fanns en intagen i anstalten med ett barn som var några månader gammalt.

Synpunkter från en intagen med barn

Den intagna kom till anstalten ca en månad före beräknad förlossning. Hon fick inte träffa sjuksköterska eller läkare när hon anlände till anstalten, trots att graviditeten bedömts som en s.k. riskgraviditet. Hon fick besöka MVC efter några dagar.

Tiden fram till förlossningen upplevde hon som hemsk. Hon besökte MVC var tionde dag och MVC sa till henne att hon skulle ringa sjukhuset omedelbart när värkarbetet kom igång. Hon upplevde inte att det fanns någon planering i anstalten för vad som skulle hända när det var dags för förlossning.

Efter att ha transporterats av två personal och med midjefängsel till sjukhuset lossades fängslet först när hon låg i sängen i förlossningssalen. Det var två kriminalvårdare med i salen under i stort sett hela förlossningen som tog ca 40 timmar. Endast under den sista halvtimmen då hon skulle krysta ut barnet lämnade den manlige vårdaren rummet, kvinnan satt kvar. Under hennes fem dagar långa vistelse på sjukhuset hade hon sedan bevakning på rummet. Hon var alltid tvungen att ha någon ljuskälla tänd så att kriminalvårdens personal kunde se henne. Om hon gick på toaletten följde personal med och stod utanför dörren. När hon var på sjukhuset fick hon inte ringa sina närmaste anhöriga för att berätta att allt hade gått bra. Det tog tio dagar innan hon fick meddela barnets far om födseln. Hon fick inte heller ta några fotografier på barnet under sjukhusvistelsen. Den första bild som hon har på barnet togs efter tio dagar.

Efter förlossningen har hon varit med barnet på BVC för regelbundna kontroller. Hon upplevde att det är svårt att få vissa saker som hon behöver till sitt barn, t.ex. mjölkersättning och receptfria läkemedel.

⁷ Se instruktion "Barn i anstalt", version 2, fastställd den 20 maj 2014.

Hon vistas större delen av dagen på avdelningen utan något annat sällskap än barnet.

Verkställigheten

Utredning på riksmottagningen

Vid inspektionen upplystes att utredningarna ofta tar längre tid än den beräknade tiden sex till åtta veckor, bl.a. eftersom anstalten saknar egen psykolog och måste låna en psykolog från anstalten Kumla.

Två av de intagna som JO:s medarbetare träffade hade varit på riksmottagningen i elva respektive tretton veckor. En av dem hade fått sitt placeringsbeslut. De beskrev att de endast hade träffat utredaren någon enstaka gång och de tyckte att det var märkligt att utredningen tog så lång tid.

En intagen hade synpunkter på sin utredare. Hon hade ingen kunskap om de olika anstalter som finns och hade därför svårt att ange önskemål om var hon ville bli placerad. Hon hade då fått höra att hon behöver ”jobba på sin förmåga att ta beslut”. Hon menade sig också ha fått moraliska pekpinningar av utredaren som manifesterades i utredningen.

Flera av de intagna hade synpunkter på de uppgifter som togs med i utredningarna. En intagen tyckte att materialet hade arbetats samman på ett sätt som inte gav en rättvisande bild utan tvärtom ”skapade lögnar”. En annan intagen ansåg att hon inte kände igen sig i utredningens beskrivning av henne. Hon hade ställt upp på ett frivilligt test utan att få information om vilken betydelse resultaten kunde få och hon förstod inte värderingen av hennes svar. Testerna är gallrade och hon kan därför inte få en förklaring.

Flera av de intagna som vistats en tid på riksmottagningen uppgav att de hade ca tio månader kvar att verkställa av sin strafftid.

Kontaktmannaskap

Under den första veckan i anstalten ska den intagna tilldelas en kontaktperson. Det är kontaktpersonen som den intagna främst ska vända sig till i frågor som handlar om verkställigheten.

Kontaktpersoner tilldelas och byts vid förflyttning mellan avdelningarna. En intagen hade fått kontaktperson först efter sju veckor. Några intagna var mycket nöjda med sina kontaktpersoner, medan flera intagna uppgav att de knappt såg till dem och än mindre hade kontakt med dem. Flera intagna uppgav att kontaktpersonen inte har tid att tala med dem på grund av arbetsbelastningen.

Tolkbehov

En intagen som inte förstår svenska fick ingen tolk vid inskrivningen. Några intagna som inte talade svenska uppgav att de inte hade fått några översättningar av t.ex. beslut som Kriminalvården fattat rörande dem. En intagen beskrev att

hon hjälpte andra intagna med att översätta beslut och handlingar samt att skriva texter.

En intagen som inte talar svenska berättade att hon utsatts för kränkningar och förolämpningar av en anställd som talar samma språk som hon. När hon bad om hjälp med översättning svarade den anställde ”jag är inte en av er” och refererade som hon uppfattade det till hennes romska ursprung. Hon fick ingen hjälp. Flera intagna förde fram att personalen upplevs som ovilliga att ringa in en tolk på grund av kostnaden och att de i stället vill att intagna ska tolka åt varandra. En intagen beskrev att personalen förutsätter att intagna ska översätta vad som sägs till varandra, men alla intagna behärskar inte engelska och t.ex. romer talar inte alltid samma dialekt.

Övrigt

En intagen uppgav att hon inte hade vågat skriva någon hemställan om att få tala med JO på grund av rädsla för repressalier.

En intagen undrade om en kriminalvårdsanställd som polisanmält henne ska kunna ha kontakt med henne eller t.ex. närvara på kollegium.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Anstaltsledningen kommenterade enligt följande:

Säkerhet och rutiner

Anstalten tar emot kvinnor som har begått allvarliga brott och flera av de intagna har dömts till livstids fängelse. Män som har begått allvarliga brott och dömts till motsvarande straff placeras initialt i en anstalt med säkerhetsklass 1. Eftersom det endast finns anstalter i säkerhetsklass 2 och 3 för kvinnor betyder det att livstidsdömda kvinnor initialt placeras i en anstalt med säkerhetsklass 2. Konsekvensen är att dessa anstalter ska ombesörja säkerhet och vården av intagna motsvarande säkerhetsklass 1 för män men med en budget för en anstalt i säkerhetsklass 2. Kriminalvården är inte jämställd avseende verksamhetsinnehållet för de intagna och inte heller ur ett säkerhets- och arbetsmiljöperspektiv för de anställda som arbetar med intagna kvinnor.

Anstaltsledningen har med anledning av detta uppmärksammat huvudkontoret om situationen i anstalten och om behovet av en SRI-avdelning⁸ för kvinnor. Anstaltsledningens önskemål och förhoppning är att de tillfälligt utökade resurserna på avdelning Boken med bl.a. högre personaltäthet ska permanentas under hösten 2015, så att den kan bedrivas som en säkerhetsavdelning, jfr 2 kap. 4 § fängelselagen.

⁸ SRI=särskilt resurskrävande intagna

Riksmottagningen

Anstaltsledningen är medveten om att det finns ett problem med att långa häktningstider kan medföra att verkställighetstiden i anstalt blir mycket kort efter utredningstiden på riksmottagningen. Intagna som är dömda till fängelse i två år skulle vara mer betjänade av en funktionell verkställighetsplan i stället för en sedvanlig utredning. I dag följer man Kriminalvårdens föreskrifter. Problemet med korta verkställighetstider för de intagna som genomgår utredning har uppmärksamats och anstalten har kontaktat huvudkontoret.

Möjligheter till inre differentiering

Under ett antal år har gruppen unga intagna med vålds- och psykisk problematik ökat. De är ofta aggressiva. Utöver kompetent personal behövs en högre personaltäthet och möjlighet att placera intagna i mindre grupper. Det krävs bättre möjligheter för differentiering som inte går ut över de intagnas möjligheter att delta i sysselsättningen t.ex. intagnas behov av att delta i behandlingsprogram. Utan förändrade förutsättningar kommer de intagnas behov av särskilda insatser endast kunna ske om de omedelbara säkerhetsaspekterna kan tillgodoses.

"Påringning"

När intagna har "ringt på" efter inläsning dokumenteras varje besök som har genomförts av personalen. Däremot dokumenteras inte alla "påringningarna" under natten. Det finns således inte någon rutin som säkerställer att samtliga som ringt och bett om hjälp har fått kontakt med personal.

Självförvaltning

Beställningar av mat till självförvaltningen görs elektroniskt av en ansvarig tjänsteman. De anställda som har förtroendeuppdraget jobbar mycket med att självförvaltningen ska fungera. Det finns intagna som är allergiska mot vissa livsmedel. Det går inte att beställa allergena ingredienser, såsom nötter och rikor. Däremot är ägg och fisk inte "spärrat". Anstalten följer Kriminalvårdens regler och råd för kost. Mängden livsmedel är beräknad per person och inte per avdelning.

Säkerhetsbedömning vid transport

Personalen har ett bevakningsuppdrag när intagna är på sjukhusbesök. Medföljande personal är alltid uniformerad. Om det lättas på fängsel under en transport ska det dokumenteras. Säkerhetsbedömningarna revideras när en intagen har misskött sig, fått en dom eller har placerats i avskildhet. Lättnader i säkerhetsbedömningen inträffar också. Intagna transporteras inte med fängsel per automatik, t.ex. har intagna på behandlingsavdelningarna som åker på AA-möten och intagna utan missbruksproblematik som inställt sig själva inte fängsel vid transport. Uppgifterna om midjefängsel under röntgen och under narkos samt inför förlossning är nya för anstaltsledningen, liksom fängsel vid toalettbesök under sjukhusvistelse. Det väcker flera frågor som är viktiga och som ledningen behöver reflektera över så att anstalten lägger sig på en rimlig säkerhetsbedöm-

ningsnivå. En intagen ska inte behöva utstå mer ingripande säkerhetsåtgärder än nödvändigt.

Bemanning och kompetens

Personalens bemötande

Anstaltsledningen bekräftade att händelsen i april när en intagen placerades i avskildhet har dokumenterats. Skador, bl.a. blåmärken, är dokumenterade på den intagnas begäran. Vid sådana händelser tas anteckningar omedelbart och polisanmälan brukar ske samma dag.

Kontaktmannaskap

Det finns problem med hur anstalten arbetar med kontaktmannaskapet och anstaltsledningen är medveten om att kontaktpersonerna blir mer en servicefunktion i stället för en personlig kontakt. Det pågår ett arbete med att ta fram särskilda scheman för kontaktpersoner och anstalten är snart klar med en verksamhetsanalys. Anstaltsledningen kommer att prata med kontaktmännen om de synpunkter som kommit fram.

Relationer mellan de intagna

Anstaltsledningen uppgav att kärleksrelationer som uppstår i anstalten är tillåtna under förutsättning att de inte manifesteras intimt i gemensamma utrymmen. Relationer är däremot inte tillåtna för intagna på avdelningarna Ebba och Hedvig, eftersom det skulle ta fokus från behandlingsprogrammet.

Ankomst i anstalten

Inskrivning vid ankomst

Intagnas tillhörigheter skrivs in vid ankomst till anstalten. Ankommer en intagen till anstalten utanför kontorstid och har med sig egna mediciner, tas medicinerna om hand av anstalten och en notering görs. Däremot görs ingen daganteckning. Kontakt med sjukvården i anstalten tas nästföljande vardag.

Information vid ankomst

Information om rutiner och ordningsregler finns på svenska och engelska. Ordningsreglerna revideras löpande, dock saknas uppgifter i informationen om när den senast ändrades.

Utomhusvistelse och motion

Anstaltsledningen inser att den vattenskadade sporthallen har försämrat de intagnas möjligheter till motion och sysselsättning. Anstalten har inte resurser för att ta in ytterligare personal. Det ska finnas utrymme för befintlig personal på riksmottagningen att vara med intagna på området.

Tvångsåtgärder

Rutiner för urinprovtagning

Enligt anstaltsledningen framgår det av Kriminalvårdens föreskrifter att det inte ska gå att skyla sig vid urinprovstagning, eftersom det då kan finnas möjlighet till manipulation.

Placering i avskildhet

Anstaltsledningen menade att det är ett misslyckande om en intagen upplever att hon måste isolera sig på grund av att hon känner sig utsatt av andra intagna. Det är få intagna som hamnar i denna situation. Anstaltsledningen arbetar förebyggande med intagna som önskar placering i avskildhet, bl.a. får de samtala med en sjuksköterska. I en anstaltsmiljö tillbringar intagna mycket tid tillsammans. Det byggs upp intriger och ibland förekommer mobbning. Anstaltens målsättning är att minska antalet konflikter, men det är omöjligt att få bort alla. Oavsett hur mycket anstalten än jobbar med säkerhet, kommer det att finnas intagna som inte gillar varandra och som baktalar och hotar varandra. Det är svårt för personalen att lyssna på allt som sägs. Det i sig skulle vara kränkande. Arbetet med värdegrunder måste lyftas både bland intagna och personal.

De kameror som finns i vissa avskildhetsrum används när det finns beslut om tillsyn varje kvart och då endast som komplement till bevakning av personal. Den intagna informeras om att kameran är påslagen och det dokumenteras.

Vid placering i avskildhet kan isoleringsbrytande åtgärder vidtas såsom s.k. samsittning (jfr 2 kap. 5 § häkteslagen [2010:611]).

Kontakt med omvärlden

Besök

När en intagen ansöker om besökstillstånd för ett barn är utgångspunkten vad som är bäst för barnet. Det görs alltid en individuell bedömning. Generellt är anstalten restriktiv med att bevilja besök för vänners barn.

Telefon

Anstalten avslår aldrig en ansökan om telefontillstånd till en ostraffad person enbart på den grunden. Om en intagen ansöker om telefontillstånd till en person som är straffad så krävs det att denne är anhörig för att tillstånd ska beviljas. När ett telefon- och/eller besökstillstånd beviljats till en straffad person så krävs sedan närvaro av personal vid samtalet eller besöket, vilket är resurskrävande.

Rutiner för att öppna och inneha s.k. myndighetspost

När intagna öppnar s.k. myndighetspost i närvaro av personal ska personalen stå på sådant avstånd att de inte kan läsa handlingens innehåll. Det görs en individuell bedömning av varje brev som en intagen vill inneha i sitt bostadsrum. Beslutsfattaren ska inte läsa igenom ett myndighetsbrev för att avgöra om den intagne kan få ha brevet över natten. Om brevet inte får innehas får den intagna läsa brevet och därefter lämna ifrån sig handlingen som sedan förvaras i den intagnas förråd.

Sysselsättning

Arbetsdrift

Personalen upplever också att ventilationen är dålig i verkstaden. Dörrar och fönster kan öppnas för att få bättre luft i lokalen. Ventilationssystemet i verkstaden planeras att bytas ut under året.

Behandlingsprogram

Information om programverksamheten får de intagna av programledare var tredje vecka. Det finns information om programmen på avdelningen och de intagna ska på förfrågan få programlistan uppläst för sig.

"Dagsjukan"

Vem som ska avgöra om någon är sjuk är en fråga som huvudkontoret är involverad i. Tidigare fick intagna som kände sig sjuka gå till sjuksköterskan i anstalten, men det medförde att andras tillgång till sjukvården begränsades. Det tar också för lång tid att invänta sjukvårdens konsultation, eftersom det är ca tio procent av de intagna som vill bli "sjukskrivna" varje vardagsmorgon. Anstaltsledningen behöver arbeta pedagogiskt med frågan. Det är avdelningspersonalen som avgör om en person är för sjuk för att utföra sin sysselsättning. Avdelningspersonalen känner de intagna bäst och vet hur de agerar och det är de som gör en okulär besiktning. Kroppstemperaturen kan mätas. Det är samma regler för att placeras i "dagsjukan" för alla avdelningar. Den enda skillnaden är att intagna på Boken placeras i centralvakten i stället för i Parkgården. Om intagna insjuknar under sysselsättningstid är det produktionsledaren som tar kontakt med avdelningspersonalen för bedömning.

Hälso- och sjukvård

Både anstaltsledningen och sjukvårdspersonal anser att anstalten har ett stort behov av en psykolog, eftersom det finns många intagna som är i behov av samtal. Därför ska en psykologtjänst upphandlas och denne ska arbeta i anstalten sex timmar i veckan.

Anstaltsledningen är medveten om att det finns synpunkter på sjukvården och samtal har förts med sjukvårdspersonalen. Sjukvården är ett viktigt område som intagna också har en tendens att klaga på.

Det är positivt att intagna vill påbörja rökavvänjningsprogram och anstaltsledningen har ansökt om pengar för detta.

Intagna med medföljande barn i anstalt och gravida intagna

Det finns inga dokumenterade rutiner för vilka förberedelser som ska ske inför en intagens förlossning. Kontakt tas med socialtjänsten i god tid inför en förlossning och det finns personal i beredskap. Anstalten har en instruktion för hur intagna med barn i anstalt ska tas om hand, men den är inte heltäckande.

Övrigt

Datorerna på avdelningarna har tagits bort eftersom en ny "it-lösning" kommer att organiseras för intagnas datoranvändning.

Tolk

Vid delgivning av myndighetsbeslut använts tolk, i övrigt fördelas kontaktmän utifrån språkkunskaper.

Vid protokollet

Eva Fridén

Justerat den 16 februari 2016

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som finns redovisade i protokollet anföra följande:

Placering och innehåll i verkställigheten

Under 2015 har JO, som tidigare nämnts, inom ramen för Opcat-verksamheten arbetat med ett tematiskt fokus på situationen för frihetsberövade kvinnor. I detta arbete har alla anstalter för kvinnor inspekterats. Jag kan efter att ha tagit del av iakttagelserna från inspektionerna konstatera att det finns stora skillnader i hur verkställigheten utformas för kvinnor jämfört med män. Det blir särskilt tydligt när jag tar del av de iakttagelser som finns redovisade i detta protokoll. Det föranleder mig att här göra några allmänna kommentarer kring situationen för kvinnor i anstalt.

Riksmottagningen

I anstalten Hinseberg finns en särskilt inrättad riksmottagning där kvinnor som är dömda till strafftider på två år eller mer utreds där. Vid inspektionen kom det fram att flera av de kvinnor som utreds hade kortare tid än två år kvar att verkställa, i vissa fall till och med under ett år när de ankom till mottagningen. Vidare kom det fram att resurstilldelningen inte är anpassad till denna verksamhet, eftersom anstalten Hinseberg inte har en egen psykolog utan får låna en psykolog till utredningarna från anstalten Kumla. Denna ordning innebär enligt anstaltsledningen att utredningarna tar längre tid än vad som är föreskrivet. Det fanns vid tidpunkten för inspektionen dömda kvinnor som i avvaktan på en plats på riksmottagningen satt kvar i häkte.

Den som dömts till ett tidsbestämt fängelsestraff ska i regel avtjäna två tredjedelar av straffet och därefter frigges villkorligt.⁹ För den som är dömd till en påföljd som uppgår till två års fängelse innebär det att verkställighetstiden som huvudregel blir 16 månader. Ofta har dessa kvinnor också suttit häktade under viss tid. Det innebär att den faktiska verkställighetstiden inte sällan är kortare än ett år. Enligt min mening är det då särskilt angeläget att undvika långa väntetider innan ankomsten till riksmottagningen samt utdragna utredningstider. Konsekvensen blir annars en förkortad anstaltstid, vilket medför att adekvat behandlingsinnehåll och goda förberedelser inför utslussning går om intet.

Differentieringsmöjligheter

Jag kan konstatera att kvinnor med olika långa strafftider placeras på samtliga avdelningar i anstalten. Vid inspektionen verkställdes strafftider från tre månader upp till livstid. De intagna själva pekar på ett behov av särskilda avdelningar för de som verkställer långa straff.

⁹ Se 26 kap. 6 § brottsbalken.

Anstalten Hinsebergs möjligheter att kunna skilja på de intagna genom s.k. inre differentiering är i dag begränsade. De problem som detta för med sig kan hanteras till viss del genom att intagna flyttas till anstalten Ystad. Det är dock inte en lösning i alla fall och det finns exempel där intagna under långa tider blivit sittande i avskildhet på grund av svårigheter att finna en lämplig placering. Vid inspektionen var en kvinna, på egen begäran, avskildhetsplacerad sedan februari 2015.¹⁰ Hon skulle villkorligt frigges direkt från denna placering veckan efter inspektionen.

Jag har tidigare uttalat förståelse för att det begränsade antal anstaltsplatser som finns för kvinnor innebär en särskild utmaning för Kriminalvården när det uppstår behov av att kunna omplacera intagna. Jag vill dock framhålla att det måste finnas en beredskap inom myndigheten för att även kunna hantera kvinnliga intagna som är svårplacerade. Jag har tidigare uttalat att resursbrist eller avsaknad av möjligheter till inre differentiering inte är acceptabla skäl till att hålla en intagen avskild från andra intagna.¹¹ Kriminalvården har försökt att komma till rätta med detta problem genom att myndigheten i november 2013 beslutade att omvandla två platser på avskildhetsavdelningen till normalplatser, avdelningen Aspen.

Vid inspektionen uppgav företrädare för anstalten Hinseberg att avdelningen Aspen inte var i bruk. Platserna kan dock vid behov på nytt komma att utgöra en avdelning. När avdelningen inte är i bruk används rummen för placering av intagna i avskildhet. I samband med en av JO nyligen genomförd inspektion av Kriminalvården, placeringssektionen, framkom att det är möjligt för placeringssektionen att boka dessa platser.¹²

Enligt huvudregeln i fängelselagen ska en intagen under den tid då han eller hon är skyldig att utföra eller delta i sysselsättning vistas tillsammans med andra intagna (gemensamhet), om inte annat anges i fängelselagen eller följer av sysselsättningens särskilda beskaffenhet.¹³ En intagen ska även enligt huvudregeln ha rätt att på sin fritid vistas i gemensamhet med andra intagna.¹⁴ Syftet med dessa bestämmelser är att minska de negativa följderna av en anstaltsvistelse.¹⁵

¹⁰ Se s. 11.

¹¹ Se JO 2015/16 s. 191, dnr 1277-2014.

¹² Se inspektionsprotokoll i JO:s ärende med dnr 6449-2015.

¹³ Se 6 kap. 1 § fängelselagen.

¹⁴ Se 6 kap. 2 § fängelselagen.

¹⁵ Se prop. 2009/10:135 s. 136 f.

En placering på avdelningen Aspen innebär för den intagna att hon får ett bostadsrum beläget i källaren på Parkgården. Dagsljusförhållandena i bostadsrummen återkommer jag till i ett avsnitt längre fram. Den gemensamhet som erbjuds under dagtid är utöver personalen endast med en annan intagen och de intagna är hänvisade till ett fönsterlöst gemensamhetsutrymme. Situationen för de intagna som placeras på denna avdelning skiljer sig således markant i fråga om såväl den fysiska miljön som möjligheten till gemensamhet i jämförelse med de intagna som är placerade på någon av anstaltens övriga normalavdelningar.

Mot bakgrund av det ovan redovisade avser jag att inom ramen för ett särskilt initiativärende utreda riksmottagningen och konsekvenserna av de differentieringsmöjligheter som i dag ges i kriminalvårdens anstalter för kvinnor.

Intagna med medföljande barn i anstalt och gravida intagna

Vid denna inspektion framkom, på samma sätt som vid de övriga inspektionerna, att situationen för gravida kvinnor och kvinnor med barn i anstalt inte uppmärksammas på ett tydligt och enhetligt sätt av Kriminalvården när det gäller placering och verkställighet av straff. Jag finner på grund av iakttagelserna vid denna och de tidigare inspektionerna av kvinnoanstalterna att situationen för intagna med medföljande barn och gravida intagna behöver utredas ytterligare inom ramen för ett initiativärende.

Statisk tillämpning av säkerhetsbedömningar

Av 1 kap. 6 § fängselagen framgår att en kontroll- eller tvångsåtgärd endast får användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas. Säkerhetsbedömningarna för intagna ska inte vara mer ingripande för den intagna än vad som är nödvändigt vid varje specifikt tillfälle. Av anstaltens instruktion för säkerhetsbedömningar framgår kriterier som ska beaktas vid ökad säkerhetsrisk men saknas helt vid beaktande av minskad säkerhetsrisk. Instruktionen är schematisk, vilket kan medföra att tillämpningen riskerar att bli alltför statisk. Detta resulterar i att det finns små möjligheter till individuella bedömningar i specifika situationer.

I protokollet finns redovisat användande av fängsel avseende två intagna, dels en höggravid intagens transporter, bl.a. till förlossningsmottagningen, dels en intagen som under narkos genomgick en kirurgisk abort. Dessa två fall och frågan om individuella bedömningar avseende säkerhet och risker vid transporter och utevistelser avser jag att utreda inom ramen för ett särskilt initiativ.

Förse bostadsrummen för avskildhetsplacerade med anordning som gör att den intagne själv kan reglera inflödet av dagsljus

Jag har nyligen i ett beslut¹⁶ konstaterat att grundläggande rättigheter för intagna i häkten och kriminalvårdsanstalter bl.a. är att de placeras i bostadsrum där fönstren möjliggör vistelse i dagsljus som är normalt för årstiden och för de intagna att kunna betrakta omgivningarna samt att de intagna på egen hand kan reglera inflödet av dagsljus i sina bostadsrum. Vidare konstaterade jag att för intagna som är meddelade restriktioner, eller av andra skäl inte tillåts vistas i gemensamhet med andra intagna, är det särskilt viktigt att bostadsrummen har dessa funktioner. Möjligheten att se ut genom fönstret i bostadsrummet och få en uppfattning av omgivningarna kan bidra till att häktes- eller anstaltsvistelsen inte upplevs som lika påfrestande och därmed motverka de negativa följderna av ett frihetsberövande.

Om Kriminalvården efter en bedömning i det enskilda fallet är av uppfattningen att det av ordnings- eller säkerhetsskäl är nödvändigt att begränsa dessa rättigheter, måste myndigheten samtidigt vidta isoleringsbrytande åtgärder för att motverka de negativa konsekvenserna av dessa begränsningar. Det kan exempelvis bestå i att hon ges möjlighet att komma ut från bostadsrummen i större omfattning än vad som annars skulle vara fallet. Det är också Kriminalvårdens ansvar att se till att den period som den intagna är hänvisad till en sådan miljö blir så kort som möjlig.

Vid inspektionen noterades att fönstren i bostadsrummen på avskildhetsavdelningen och avdelningen Aspen är placerade på en sådan höjd att de intagna inte kan betrakta sin omgivning. Vidare saknar rummen helt anordning för intagna eller personal att reglera inflödet av dagsljus. Enligt min mening uppfyller dessa utrymmen inte de grundläggande krav som bör kunna ställas på ett bostadsrum i fråga om ljusinsläpp och möjlighet att se ut genom fönster. Det kan finnas vissa situationer när ordningen eller säkerheten gör det nödvändigt att begränsa dessa rättigheter, men dessa förhållanden är inte acceptabla i fall där det inte finns sådana särskilda skäl.

Förse promenadgårdar med regnskydd

Det framkom vid inspektionen att anstaltens promenadgård för normalavdelningarna saknar regnskydd. Detta är en fråga som jag har tagit upp vid flera tillfällen.¹⁷ Situationen för intagna i slutna anstalter är självfallet jämförbar med den för intagna i häkte. Jag uppmanar därför Kriminalvården att skyndsamt se till att anstaltspromenadgården förses med regnskydd.

¹⁶ Se JO-beslut den 16 november 2015 med dnr 7173-2014.

¹⁷ Se bl.a. inspektionsprotokollen i JO:s ärenden med dnr 4690-2014, dnr 440-2015 och dnr 441-2015.

Sjukvård

Av handbok och ledningssystem för Hälso- och sjukvården inom Kriminalvården 2012:9 framgår av rutinbeskrivningen för initial hälsoundersökning följande:

På häkten och anstalter ska sjuksköterskan söka upp alla nyinskrivna i Kriminalvården och genomföra ankomstsamtal/hälsoundersökning snarast efter ankomst eller senast nästkommande vardag.

Sjukvårdspersonalen i anstalten Hinseberg uppgav att de tar kontakt med alla nyanlända intagna som har mediciner. Övriga nyanlända intagna, s.k. fri-fotingar, som inte har mediciner får besöka sjukvården efter egen begäran. Jag noterar således att sjukvården i anstalten inte erbjuder samtliga nyinskrivna intagna ankomstsamtal i enlighet med Kriminalvårdens rutiner. Jag anser att den föreskrift som Kriminalvården beslutat är rimlig och myndigheten måste säkerställa att alla nyintagna får del av sjukvård på det sätt som är föreskrivet.

Information

Information till intagna

En förutsättning för att en intagen ska kunna hävda sina rättigheter är att hon känner till dem. En intagen ska i anslutning till att hon tas in i anstalt, informeras om de rättigheter och skyldigheter som hon har samt om anstaltens lokala rutiner. Informationen måste lämnas på ett språk som den intagna förstår, och det kan också finnas anledning att följa upp att den intagna har tagit till sig informationen som förmedlats. Intagnas uppgifter om att mycket av informationen om vad som gäller i anstalten förmedlas av andra intagna snarare än av Kriminalvårdens personal är otillfredsställande. Det är anstaltens ansvar att informationen förmedlas till intagna och att den information som förmedlas är korrekt.¹⁸

Informationen om anstaltens rutiner och ordningsregler

Anstaltens skriftliga rutiner och ordningsregler är viktiga dokument för en intagen. Intagnas uppgifter att dokumenten i pärmen i bostadsrummen inte är uppdaterade är problematisk. Jag vill understryka att den information som ges till intagna måste vara korrekt. Det är nödvändigt att det framgår när dokumenten senast uppdaterades. Utan sådan uppgift är det svårt för såväl intagna som personal att veta vad som gäller.

Tolk

Enligt 2 § i fängelseförordningen (2010:2010) ska varje intagen i anslutning till att hon tas in i anstalt informeras om verkställighetens innebörd på ett språk som hon förstår. Sådan information ska också lämnas vid andra tillfällen så snart det finns anledning till det.

¹⁸ Se bl.a. inspektionsprotokollen i JO:s ärenden med dnr 3198-2012, 2767-2013, 4765-2013 och 2520-2015.

Anstalten har uppgett att tolk används vid delgivning av vissa beslut. Kriminalvården bör vara uppmärksam på andra förhållanden, utöver det språkliga behovet som påverkar tolkningen, såsom ”tolkens” bemötande av den intagna. Nedläggande kommentarer med hänvisning till den intagnas ursprung gör förhållandet ohållbart för denna. Att intagna i anstalten hävdar att så har skett är otillfredsställande. I sådana situationer finns skäl att använda en extern tolk betydligt oftare¹⁹.

Dokumentation

God dokumentation

Av 5 § fängelseförordningen (2010:2010) framgår att det för varje intagen ska föras en journal som dokumenterar den intagnes verkställighet. Av journalen ska det framgå vem som har dokumenterat en viss uppgift och när den gjordes.

Av 14 kap. 1 § i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) om fängelse framgår att i journalen ska dokumenteras alla beslut som har fattats, viktiga händelser under verkställigheten och väsentliga uppgifter om vidtagna eller planerade åtgärder om den intagne. Även uppgifter om omständigheter i övrigt som är av betydelse för verkställigheten ska dokumenteras.

Dokumentationen ska ske så snart som möjligt.

Dokumentation vid ankomst

Vid en intagens ankomst till anstalten utanför kontorstid när bemanningen är låg, tas alla tillhörigheter, såsom medhavda mediciner, om hand av personalen. Däremot upprättar inte personalen någon daganteckning i samband med inskrivningen. Jag noterar att följderna av detta är att endast inskrivningspersonalen har kännedom om en nyinskrivna intagens hälsa. Det kan i sig utgöra en säkerhetsrisk för den intagna, t.ex. om det handlar om livsuppehållande mediciner. Jag vill därför uppmana anstalten att se över sina rutiner i denna del.

Dokumentation vid ”påringning”

Med anledning av intagnas redogörelser om uteblivna besök efter ”påringningar” och anstaltsledningens uppgifter om att intagnas ”påringningar” efter inläsning inte dokumenteras, utan endast de besök som har genomförts av personalen, uppmanas anstalten att införa en rutin som säkerställer att samtliga ”påringningar” efter inläsning dokumenteras.

Dokumentation i övrigt

Av i protokollet redovisade samtal framgick att flera oenigheter mellan intagna startade på riksmottagningen och att konflikterna sedan tas med ut på avdelningarna vid en anstaltsplacering. Jag har tidigare framhållit att det är angeläget

¹⁹ Se JO 2015/16 s. 209 med dnr 1924-2014.

att kriminalvårdspersonal tar uppgifter om motsättningar mellan intagna på allvar. Det är viktigt att de uppgifter som kommit fram och anstaltens bedömning av dessa uppgifter dokumenteras, oaktat om anstalten efter viss utredning inte vill vidta några ytterligare åtgärder med anledning av uppgifterna. Sådan dokumentation är en nödvändig förutsättning för att övrig personal ska känna till vad som kommit fram och därmed vara mer uppmärksam på hur de intagna bemöter varandra.²⁰ Dokumentationen är också nödvändig för att kunna utreda i efterhand vad som har hänt, men också för att kunna arbeta förebyggande. Jag är bekymrad över situationen på avdelningen och uppmanar anstaltsledningen att förbättra förhållandena bl.a. genom att dokumentera händelser.

Övrigt

Ledning och kontroll av självförvaltning

Med anledning av vad som redovisats i fråga om riskmoment för allergiker i samband med självförvaltningen vill jag uppmärksamma anstalten på denna fråga. Ledningen och kontrollen av självförvaltningen måste självklart utformas så att den inte innebär risker till liv och hälsa för enskilda intagna.

Elisabet Fura

2016-02-18

²⁰ Se JO-beslut den 9 april 2015 med dnr 5726-2014 och JO-beslut den 21 augusti 2015 med dnr 1066-2015.